

САКРАЛЬНА ЛЕКСИКА ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ В КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Описано особливості семантики та функціонування сакралізмів *Бог, Мати Божя, блаженний* української мови з увагою на специфіку їх вивчення в чужомовній аудиторії.

Ключові слова: сакральний, релігійний, сакральна лексика, українська мова як іноземна.

Зоряна Мацюк

Сакральная лексика как объект изучения в курсе украинского языка как иностранного

Описаны особенности семантики и функционирования сакрализов *Бог, Матерь Божья, блаженный* украинского языка с учетом специфики их изучения в иностранной аудитории.

Ключевые слова: сакральныи, религиозныи, сакральная лексика, украинский язык как иностранныи.

Zoriana Matsiuk

Sacred lexis as an object of study in the course of ukrainian as a foreign language

It is described the semantics and the functioning of sacred lexical units *God, God's Mother, blissful* in Ukrainian with the attention to the specificity of its study in the society of foreign learners.

Key words: sacred, religious, sacred lexis, Ukrainian as a foreign language.

Сакральний світ людини, який трактують як глибоко благоговійний, що характеризується релігійним підходом до життя, тобто є, по суті, освяченням самого життя [12, с. 3], релігію, священне світосприйняття вважають феноменом сучасної цивілізації Землі. Духовне життя українців тісно пов'язане із вірою в Бога, сповіданням Божих заповідей та високих моральних християнських чеснот, ретельністю у виконанні релігійних обрядів, читанні священних та церковних книг. Саме тому сакральна лексика є природним і важливим складником українського мовного простору. Вона відзначається широтою і частотою вживання, специфікою лексико-семантичного наповнення, а також наявністю в значенні сакральних мовних одиниць національно-культурного компонента і стає об'єктом вивчення в чужомовній аудиторії [3, с. 190].

Відбір сакральних одиниць з навчальною метою та коментарі щодо їхнього лексико-семантичного наповнення та особливостей функціонування тісно пов'язані з окресленням змісту понять *сакральний* і *релігійний*. У найширшому розумінні поняття *сакральний* тлумачать як внутрішній, священний, святий, потаємний, духовний, особистий світ людини, групи людей, суспільства, в якому найголовнішим є спілкування з Богом [12, с. 12]. Сьогодні його доповнюють тим, що зв'язок людини з Богом виявляється не лише як Божа благодать, а й як всебічна допомога через посередництво Церкви. Отже, зміст поняття *сакральний* є дещо ширший, ніж релігійний, відповідно складником сакральної лексики є релігійна, хоча відомо, що в науковій літературі поняття *релігійний* і *сакральний* часто ототожнюють.

Лексичний навчальний мінімум курсу української мови як іноземної можуть скласти слова і вислови, що є назвами основних релігійних понять, наприклад: 1) назви трьох Божих осіб: *Бог-Отець, Бог-Син, Бог-Дух Святий*; 2) назви *Мати (Матір) Божя, Діва Марія, Богородиця*; 3) назви головних церковних книг: *Біблія, Євангеліє*; 4) назви основних молитов: „*Отче наш*”, „*Вірую*”, „*Богородице Діво*”; 5) назви церковних відправ, сакральних дій: *Служба Божя (Свята літургія), молитва, проповідь, сповідь, причастя*; та вислови, що їх супроводжують: *Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа; Амінь*; 6) сакральні вітання: *Слава Ісусу Христу! – Слава навіки Богу!* 7) назви основних

предметів церковного вжитку: *хрест, ікона, образ, хоругва*; 8) назви церковних споруд та їх частин: *церква, каплиця, іконостас, престол, захрести* та ін.

Для багатьох основних сакральних лексем в українській мові існують синонімічні назви, які розширюють їхній семантичний діапазон, пояснюють глибокі, багатоаспектні поняття, висвітлюють нову грань, властивість, якість [7, с. 16–27]. На початковому етапі навчання мови як іноземної методисти визнають синонімію небажаним явищем і пропонують вводити синоніми в активну мовленнєву практику іноземних слухачів обережно, вибірково [9, с. 86]. Щодо сакральної лексики уникнути синонімічних назв, перифраз основних сакральних понять неможливо. Часто вони функціонують як паралельні утворення, пор.: *Бог – Господь Бог, Бог Отець, Всевишній, Творець; Владика Неба, Цар Небесний; Ісус Христос – Син Бога живого, Син Божий, Спаситель; Свята Трійця – Бог Отець, Бог Син, Бог Дух Святий*, наприклад:

Поклін Ісусові Христові

Прийдіте, поклонімся Цареві нашому Богу.

Прийдіте, поклонімся Христові, Цареві нашому Богу.

Прийдіте, поклонімся і припадім до самого Господа Ісуса Христа, Царя і Бога нашого [6, с. 7].

Імена-синоніми *Матері Божої (Богоматері, Богородиці) – Марії* є важливими для відтворення сакральної суті особи жінки, яка народила *Сина Божого* від *Духа Святого*, тому залишилася *Пречистою Дівою*.

Деякі загальнонавчальні слова і вислови наповнюються сакральним змістом з огляду на їхнє біблійне походження. Його можна встановити лише з увагою на специфіку функціонування в біблійних текстах, а відтак адекватно коментувати в аудиторії іноземців. Так, доречно простежити зміни в лексико-семантичній структурі лексеми *блаженний*. На основі аналізу несакральних текстів укладачі Словника української мови виділили одне значення прикметника *блаженний* „Дуже щасливий // Проїнятий щастям, радістю; який виражає щастя, радість” [1, с. 195]. Звичайно, додатковий, закладений ілюстративним матеріалом *Блаженний муж, що йде на суд неправих І там за правду голос свій підносить* (І. Франко) сакральний відтінок цієї лексеми „хто носить в собі блаженство; хто угодний Богові” важко відчутти без знання Євангелія від святого Матвія не лише іноземцеві, але й українцеві. Однак цей зв’язок очевидний. Саме про блаженство, радість, веселість на небесах як велику нагороду за різні терпіння йдеться в Нагірній проповіді Ісуса Христа:

Блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство Небесне.

Блаженні засмучені, бо вони будуть утішені.

Блаженні лагідні, бо землю успадкують вони.

Блаженні голодні та спрагнені праведности, бо вони нагородовані будуть.

Блаженні милостиві, бо помилувані вони будуть.

Блаженні чисті серцем, бо вони будуть бачити Бога.

Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть.

Блаженні вигнані за праведність, бо їхнє Царство Небесне.

Блаженні ви, як ганьбити та знати вас будуть, і будуть облудно на вас наговорювати всяке слово лихе ради Мене [8, с. 9].

Серед одинадцяти можливостей стати блаженним названо пристрасне прагнення правди, про що йдеться у вірші Івана Франка. Відома дослідниця А. Коваль зазначає, що в переносному, розширеному значенні словами „*голодні і спрагли*” можна назвати людей пригноблених, знедолених чи просто голодних, а також зауважує про можливе вживання цього вислову на позначення будь-якого пристрасного бажання [4, с. 186]. Іван Франко, на

нашу думку, вживає слово *блаженний* саме в біблійному сенсі, вказуючи на *суд неправих*, тобто найвищий суд – Божий і Людський.

Словники сучасної української мови фіксують два значення лексеми *блаженний* „1. Дуже щасливий. // Пройнятий щастям, радістю; який виражає щастя, радість. 2. У християнстві – юродивий, а також про деяких святих” [1, с. 55]. Зрозуміло, що у 70-их роках ХХ століття друге значення слова *блаженний*, пов'язане із сакральною сферою, не могло бути представлене в загальнолінгвістичному словнику. Однак сьогодні не привернути уваги іноземця і викладача української мови як іноземної до зрушень в лексико-семантичній структурі слів означає збіднювати мовну свідомість слухача, з одного боку, а з іншого, такі мовні факти актуалізують потребу залучати до процесу навчання найновіші лексикографічні джерела. На думку мовознавців, саме лексикографічна практика підсумовує стан лексичних норм української літературної мови на різних синхронних зрізах, а словники опосередковано відображають загальний рівень культури соціуму [11, с. 1]. Порівняння словникових статей словників різного часу дає підстави для висновків щодо впливу різноманітних зовнішніх чинників на процеси розвитку мови, зокрема політики та культурних потреб особистості. „1991–2001 роки, – справедливо зауважує Д. Мазурик, – є по-своєму унікальними з погляду змін в українській лексиці. Україна стала незалежною [...] Це спричинило могутній вибух у новотворенні, привело до „реабілітації” заборонених слів, до розширення семантичної і тематичної палітри українського слова” [5, с. 3]. Без сумніву, вивчення особливостей змін семантики сакральних одиниць з урахуванням зрушень у суспільній свідомості мають стати об'єктом спеціальних досліджень.

До навчального лексичного мінімуму курсу української мови як іноземної доцільно ввести вживані в розмовній практиці стійкі вислови, компонентами яких є сакралізми. Найбільш поширеними є структури з елементом *Бог*, наприклад: *Бог з тобою; На все воля Божа; Як перед Богом; Хай Бог милує; Борони, Боже; З Богом; Не дай, Боже; Слава Богу (Богові), Христом-Богом прошу* та ін. Їх використовують у різних ситуаціях спілкування (побажання, застереження, прохання, запевнення тощо), які іноземний слухач зауважує при безпосередньому спілкуванні з носіями мови в природному україномовному середовищі.

Прагнучи відтворити глибинні етнокультурні нашарування семантики сакральних одиниць, викладач української мови як іноземної може повідомити про давнє народне сприймання Бога як сили, яка створила усе видиме і невидиме. „Слов'янське розуміння Бога, – зазначає В. Жайворонок, – не ототожнення його з природою і не розуміння природи як божества; слов'яни поклонялись не дубу, не каменю, а тій силі, яка створила і дуб, і камінь; слов'янські боги заселяли поля, ліси, ріки, озера, хати, подвір'я і допомагали або шкодили людям у їхньому повсякденному житті” [2, с. 43]. Саме ці знання дають змогу іноземцеві адекватно сприймати семантику давньоукраїнських теонімів (*Білобог, Чорнобог, Стрибог, Дажбог* та ін.), яка відрізняється від семантичного наповнення слова *Бог* у християнському віровченні. Усі ці лексеми можуть бути елементами багатьох народних легенд та переказів, тому мають стати об'єктом вивчення в чужомовній аудиторії.

Фразеологізми з іменем *Мати Божа* менш численні, наприклад: *Крий Мати Божа; Сохрань, Мати Божа*. Відомо, що італійці-католики ім'я *Мадонна*, відповідник українському *Мати Божа*, вживають частіше.

Цікавим можуть бути іноземцям з огляду на відповідні назви в рідній мові варіанти імені Матері Божої *Пречиста, Богородиця*, які використовують у назвах днів церковного календаря та християнських свят: *Перша (Друга, Третя) Пречиста; Мала Богородиця*.

Прикметник *блаженний* є складником біблійного вислову *Блажен (блаженний), хто вірує!* Сьогодні спостерігаємо появу в семантиці лексеми *блаженний* додаткового іронічного відтінку „наївний” і використання його стосовно людей, які глибоко вірять у неможливі з погляду пересічної людини речі.

Постійні означення-епітети до слів *Бог – милостивий, святий, безсмертний, єдиний, милий, чоловіколюбивий* і *Мати Божя – пресвята, преблагословенна, пречиста, пренепорочна, блаженна* доповнюють їхній сакральний зміст, нерозривно з ними зв'язані, тому мають неодмінно стати предметом вивчення в курсі української мови як іноземної.

Прикметник *блаженний* служить базою для творення іменника *блаженство* „Велике щастя, велика насолода; раювання” [1, с. 55], який вживають у богослужбових книгах, наприклад, *євангельські блаженства*. У Євангелії від Матвія іменник не функціонує, тобто він є пізнішим утворенням. Входить до складу фразеологізму *Бути (почувати себе) на горі блаженств* „бути безмежно щасливим, задоволеним”, що активно функціонує в мовленнєвій практиці.

Освоєння іноземцями мовних знаків української мови, які безпосередньо відтворюють реалії сакрального, релігійного світу українців, сприяє розширенню меж їхньої культурної пам'яті, заглибленню в українську ментальність і допомагає вибудувати у свідомості іноземного слухача цілісне уявлення про духовність української нації.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь, 2002. – 1187 с.
2. Жайворонко В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
3. Каспришин З., Федаш Л. Сакральна лексика в курсі української мови як іноземної // Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції (Київ, 5–6 жовтня 2000 року). – Львів: Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. – С. 190–193.
4. Коваль А.П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. – К.: Либідь, 2001. – 312 с.
5. Мазурик Д. Нове в українській лексиці. Словник-довідник. – Львів: Світ, 2002. – 130 с.
6. Молитовник християнської родини. – Вид. одинадцяте, доповн. і виправл. – Львів–К., 2005. – 744 с.
7. Наконечна Г. Про синонімію в богословській термінології // Єдиними устами: Бюлетень Інституту богословської термінології та перекладів. – Львів, 1998. – С. 16–27.
8. Новий заповіт Господа й Спасителя нашого Ісуса Христа / Під ред. Івана Огієнка. (988–1988 Ювілейне видання з нагоди тисячоліття християнства в Україні). – Гедеон.
9. Рожкова Г.И. К лингвистическим основам методики преподавания русского языка иностранцам. – М., 1977. – 143 с.
10. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1. – 799 с.
11. Струганець Л.В. Динаміка лексичних норм в українській лексикографії ХХ століття: автореф.... докт. філол. наук. Спец. 10.02.01. – українська мова. – К., 2002. – 36 с.
12. Шевчук Л.Т. Сакральна географія: Навч. посібник. – Львів: Видавнич. центр ЛНУ ім. І. Франка. – 160 с.